

Marzanna BAŚ
Uniwersytet Jagielloński
Biblioteka Jagiellońska

WPLYW NOWYCH TECHNOLOGII NA INFORMACJĘ NAUKOWĄ W BIBLIOTECE UNIWERSYTECKIEJ NA PRZYKŁADZIE ODDZIAŁU INFORMACJI NAUKOWEJ I KATALOGÓW BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

Celem artykułu jest przedstawienie wpływu nowych technologii na funkcjonowanie oddziału informacji naukowej w bibliotece na przykładzie Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów w Bibliotece Jagiellońskiej. Komputery wyposażone w najrozmaitsze programy, połączone z drukarką i skanerem, z dostępem do Internetu, zapewnienie bezprzewodowego dostępu do sieci w strefach WI-FI, umożliwienie pełnego wykorzystywania wszelkich usług internetowych – to wszystko zmieniło sposób pracy bibliotekarza. W artykule przedstawiono, jak technologiczne osiągnięcia zastosowano w realizacji podstawowych zadań Oddziału Informacji Naukowej, takich jak: dyżury w Czytelni, organizacja warsztatu informacyjnego, prace bibliograficzne i dokumentacyjne, kwerendy, działalność dydaktyczna, promocja Biblioteki i jej zbiorów. Uzupełnieniem opisu są wspomnienia bibliotekarzy, którzy pracowali w Oddziale w okresie wprowadzania nowych technologii. Dają one pełniejszy i bardziej osobisty obraz wyzwania, jakim musieli sprostać, chcąc realizować usługi informacyjne w Bibliotece na miarę XXI w.

Wstęp

Lata 70. XX w. to początki automatyzacji bibliotek w Polsce. W ciągu pierwszych dwudziestu lat przez wprowadzanie nowych technologii do bibliotek rozumiano przede wszystkim ich komputeryzację. Nastawiona na metainformację komputeryzacja rozwijała się bardzo szybko i objęła większość bibliotek, w których powstawały katalogi komputerowe dostarczające informacji o książkach. Następnie nowe technologie dały możliwości tworzenia bibliotecznych systemów zintegrowanych, służących do ewidencji drogi książki, zabezpieczenia zbiorów i umożliwiających całościowe zarządzanie biblioteką. Obecnie można zautomatyzować wszystkie podstawowe procesy biblioteczne od etapu gromadzenia zbiorów, poprzez ich opracowanie formalne i rzeczowe, do magazynowania i udostępniania. Przykładem może być Biblioteka Śląska, w której dopełnieniem systemu komputerowego jest zautomatyzowany system wypożyczania książek. Kolejnym krokiem wykorzysta-

wania nowych technologii w bibliotece jest budowanie bibliotek wirtualnych z uporządkowanymi kolekcjami cyfrowymi, które zapewniają zdalny dostęp do dokumentów przez różne rodzaje elektronicznej metainformacji. Ostatnio istnieje tendencja do wprowadzania wyszukiwarek łączących wszelkie dostępne przez bibliotekę źródła elektroniczne z katalogiem biblioteki, tak aby użytkownicy, przeszukując katalog, mogli docierać również do pełnotekstowych zbiorów elektronicznych oraz wygodnie pobierać obiekty cyfrowe, korzystając z jednego wspólnego interfejsu. W tym celu biblioteki albo tworzą własne multiwyszukiwarki, albo zakupują którąś z dostępnych na rynku (np. Primo, Summon, EDS).

Jak wobec tych zmian technologicznych sytuuje się obecnie informacja naukowa w bibliotece? Czy wszechobecność nowych technologii oznacza, że przekazujemy większość swojej dotychczasowej działalności informatykom, którzy dzięki znajomości systemów zrobią już wszystko za bibliotekarzy? Czy to oznaczałoby koniec informacji naukowej?¹ Na przykładzie prac wykonywanych w Oddziale Informacji Naukowej i Katalogów Biblioteki Jagiellońskiej (OINiK BJ) możemy zobaczyć, jaki wpływ na informację naukową miało wdrożenie nowych technologii do biblioteki. Do zadań OINiK BJ należą:

- dyżury w Czytelni Informacji Naukowej i w Katalogach;
- organizacja warsztatu informacyjnego i zapewnienie dostępu do elektronicznych źródeł informacji i Internetu;
- prace bibliograficzne i dokumentacyjne;
- realizacja kwerend i zamówień na kopie ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej;
- działalność dydaktyczno-metodyczna;
- działalność wydawnicza i informacyjna, promocja Biblioteki i jej zbiorów.

Dyżury w Czytelni Informacji Naukowej i w Katalogach

Pełniąc dyżur w Czytelni Oddziału Informacji Naukowej (CzOIN), dyżurny udziela wszelkich informacji bibliograficznych, a także dotyczących działalności całej Biblioteki. Służy pomocą przy korzystaniu z księgozbioru podręcznego, z katalogów biblioteki i dostępnych baz danych. Dyżurny musi przypilnować czytelnika, aby wpisał się do księgi wejść, a prócz tego zarejestrować go w systemie komputerowym. Udostępnienie w CzOIN 12 stanowisk komputerowych i 40 miejsc do pracy własnej pozwala czytelnikom łączyć poszukiwania w tradycyjnych źródłach z wykorzystaniem

¹ B. Bojar: Informacja naukowa – czy to już koniec? „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”, nr 2, 2007, s. 3-13.

Internetu i pracą przy komputerach. Księgozbiór podręczny CzOIN składa się z 22 działów. Cztery pierwsze działy (A, B, C, D) obejmują wydawnictwa informacyjne ogólne. Działy E-T obejmują bibliografie i informatory poszczególnych dziedzin wiedzy. Dział U to Cracoviana. Dwa ostatnie działy, W – Bibliotekoznawstwo i Z – Informacja Naukowa, są wydzielone jako księgozbiór podręczny na potrzeby bibliotekarzy, bibliotekoznawców i studentów bibliotekoznawstwa. Obowiązkiem bibliotekarza dyżurnego jest udzielanie informacji bibliograficznych i rzeczowych na podstawie naszego księgozbioru i wskazanie w tych wypadkach, w których jest to możliwe, na formy alternatywne: elektroniczne bazy danych, zasoby cyfrowe, inne nośniki (płyty CD-ROM, mikrofilmy i mikrofiszki). W miarę potrzeby należy przeszkolić użytkownika, jak korzystać z danych źródeł.

Biblioteka ma katalogi elektroniczne obejmujące większość zasobów, ale w przypadku niektórych rodzajów zbiorów czytelnik wciąż musi korzystać z tradycyjnych katalogów kartkowych. Bibliotekarz pełniący dyżur w Katalogach służy pomocą przy korzystaniu z obu rodzajów zbiorów. Tutaj widać, jak zmieniają się umiejętności i kompetencje czytelników. Jeżeli w początkach powstawania katalogu OPAC należało włożyć wiele wysiłku w szkolenie użytkowników w korzystaniu z katalogu elektronicznego, to obecnie więcej pracy wymaga wytlumaczenie, jak odnaleźć poszukiwaną pozycję w katalogu kartkowym i złożyć na nią zamówienie. Dyżury w CzOIN i Katalogach są dobrym przykładem na podwojenie zadań w związku z komputeryzacją bibliotek.

Organizacja warsztatu informacyjnego i zapewnienie dostępu do elektronicznych źródeł informacji i Internetu

Na realizację tego zadania składają się obowiązki tradycyjne, w tym: opieka nad Czytelnią, nad księgozbiorem podręcznym, gromadzenie i selekcja zbioru, dobór nowości, wycofanie nieaktualnych pozycji, klasyfikacja dzieł wg opracowanego schematu, nadawanie sygnatury miejsca, sporządzanie stosownych opisów do każdego z działów i poddziałów. Przy bibliografiach, które mają równoległe wersje papierowe i elektroniczne lub zawiesiły swoje tradycyjne wydanie na rzecz wydania tylko elektronicznego, umieszczane są odnośne informacje, odsyłające do odpowiedniej bazy dostępnej ze strony BJ².

² Przykład 1. „Bibliografia Historii Polski” za lata 1988-2007 jest dostępna w postaci bazy danych, w Internecie (<http://www.bibliografia.ipn.gov.pl/portal/bhp/1046/8338/Katalog.html>) lub na stronie WWW BJ (ścieżka: Strona BJ, bazy danych, bibliografie polskie, bibliografie dziedzinowe, historia).

Obowiązki, które doszły w wyniku wprowadzania nowych technologii, to opieka nad stanowiskami komputerowymi oraz zapewnienie dostępu do własnych i zewnętrznych elektronicznych źródeł informacji. Opieka nad stanowiskami komputerowymi to dbanie o sprawność komputerów i dostępność zainstalowanych programów; w tych zadaniach bibliotekarze z OIN mogą liczyć na pomoc i współpracę pracowników zatrudnionych w Oddziale Komputeryzacji.

Prace związane z organizacją dostępu do elektronicznych baz danych to m.in. tłumaczenie lub pisanie instrukcji, przekazywanie informacji o nowych bazach, sporządzanie różnych rodzajów spisów baz, opracowanie przedmiotowe baz w języku KABA, szkolenia własne oraz użytkowników różnych kategorii. Bazy zakupione są prezentowane jako lista w układzie alfabetycznym z podanymi kodami dziedzinowymi, określającymi zakres treściowy bazy. W 2012 r. łącznie udostępniano 65 baz zakupionych i 24 bazy testowane. Dużo pracy i długiego czasu potrzeba na przygotowanie i zorganizowanie dostępu testowych. Wymaga to opracowania pełnego opisu bazy, umieszczenia go na stronie biblioteki, systematycznego sprawdzania jakości połączeń, rozesłania informacji o udostępnieniu bazy testowej do wszystkich zainteresowanych jednostek UJ i wielu indywidualnych pracowników z prośbą o jej ocenę. Po zakończeniu testu w razie rezygnacji należy usunąć opisy ze strony biblioteki, a w razie zakupu – przenieść je do zakładki baz zakupionych. Przykładowo w 2007 r. przetestowano 70 baz, w 2008 r. – 33 bazy, a w 2009 r. – 71 baz. Wymagało to wysyłania przy każdym teście informacji do ok. 300 odbiorców. OIN współpracuje z Sekcją Kupna w Oddziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów przy ocenie wykorzystania i zasadności zakupu baz testowych.

OIN BJ każdego roku organizuje kilka pokazów baz danych prowadzonych przez producentów lub dystrybutorów. Pierwsze szkolenie z baz odbyło się w maju 1991 r. Firma Stratus z Poznania, polski przedstawiciel firmy Silver Platter, przeprowadziła dwudniowe szkolenie dotyczące korzystania z baz na dyskach CD-ROM, następnie pozostawiła do testowania 37 dysków z bazami danych oraz sprzęt (czytnik).

Przykład 2. „Bibliografia Zawartości Czasopism” za lata 1996-2004 jest dostępna w postaci dwóch uzupełniających się baz danych, dostępnych za darmo w Internecie: „Artykuły z czasopism polskich” i „Artykuły z gazet i tygodników polskich” (<http://mak.bn.org.pl/wykaz.htm>) lub na stronie WWW BJ (ścieżka: Strona BJ, bazy danych, bibliografie polskie, Bibliografia Zawartości Czasopism).

Ogromną pomocą dla czytelników i ułatwieniem pracy dla bibliotekarzy było zeskanowanie i udostępnienie online Katalogu Podstawowego BJ, a następnie sporządzenie do niego indeksu alfabetycznego³. Zeskanowany Katalog Podstawowy wymaga jednak stałej pracy melioracyjnej – sporządzania nowych kart lub przestawienia kart istniejących we właściwej kolejności i ponownego ich skanowania. W 2012 r. łącznie zeskanowano i włączono do Katalogu Podstawowego 2.732 karty⁴.

Prace bibliograficzne i dokumentacyjne

Wykorzystanie możliwości, jakie daje nowoczesna technologia w wypełnianiu zadań bibliograficznych i dokumentacyjnych, zaowocowało rozpoczęciem pracy nad bazami danych („Bibliografia publikacji o Uniwersytecie Jagiellońskim” i „Baza biogramów Biblioteki Jagiellońskiej”) oraz tworzeniem spisów („Polskie bibliografie i informatory w Internecie”, „Polskie zbiory pełnotekstowe”, „Proponowane zagraniczne bazy danych w wolnym dostępie”).

Baza „Bibliografii publikacji o Uniwersytecie Jagiellońskim” była pierwszą bazą tworzoną w OIN BJ i miała stanowić kontynuację drukowanych bibliografii piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim⁵. Obejmuje lata 1980 i 1981, ale ponieważ została opracowana w programie Pro-Cite 2.2.1 (w systemie DOS), jest dostępna tylko na komputerach znajdujących się w CzOIN. Baza zawiera w tej chwili 1195 rekordów. Dalsze prace są wstrzymane do czasu opracowania bazy odpowiadającej najnowszym standardom opisu bibliograficznego, z dostępem do Internetu i do której dane mogą być wprowadzane jednocześnie przez kilka osób.

³ B. Bułat: „Stary katalog” w nowej postaci, czyli o udostępnianiu w postaci cyfrowej katalogu podstawowego druków zwartych wydanych do 1949 roku, znajdujących się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, [w:] D. Pietruch-Reizes (red.): Zarządzanie informacją w nauce. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008.

⁴ Sprawozdanie Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów za rok 2012.

⁵ K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1965-1966, [w:] Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 1965/66. Kraków 1968; K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1967-1968, [w:] Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 1967/68. Kraków 1971; K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1969-1970, [w:] Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata 1968/69-1969/70. Kraków 1974; K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1971-1972, [w:] Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata 1970/71-1971/72. Kraków 1977; K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1973-1974 oraz dopełnienia za okres 1965-1972, [w:] Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata 1972/73-1974/75. Warszawa, Kraków 1980; K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1975-1976. Kraków 1984; K. Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa o Uniwersytecie Jagiellońskim za lata 1977, 1978, 1979. Kraków 1987.

Cennym wkładem pracowników Oddziału w rozszerzanie dostępu do informacji biograficznych jest „Baza Biogramów Biblioteki Jagiellońskiej”⁶. Baza zawiera wykazy materiałów do życiorysów i bibliografii osobowych Polaków, także tych mniej znanych. Dotyczy Polaków urodzonych od lat 70. XIX w. – takich, dla których opublikowano biogram, nekrolog lub bibliografię podmiotową czy przedmiotową. Baza jest dostępna w Internecie (<http://www.bj.uj.edu.pl/biogramy/?c=html&a=index>). Uzupełnieniem bazy online jest tradycyjna kartoteka biobibliograficzna dostępna w CzOIN BJ. Obejmuje ona nekrologi zamieszczone w kilku wybranych dziennikach krakowskich z lat międzywojennych XX w. oraz nekrologi osób żyjących w XIX w.

W zamieszczonej w menu głównym strony internetowej Biblioteki zakładce „Bibliografie polskie” dajemy dostęp do spisu polskich bibliografii i informatorów w Internecie⁷. Chcemy w ten sposób ułatwić poszukiwanie pozycji na dany temat oraz dotarcie do takich źródeł, których nie notują katalogi biblioteczne. Oprócz bibliografii spis zamieszcza pewien wybór baz o charakterze katalogów czy informatorów dotyczących np. jednego tematu czy określonej formy wydawniczej. Zebrane bibliografie i katalogi są udostępniane w formie baz danych o określonej strukturze, dysponujących własnym aparatem wyszukiwawczym. Prezentowanych w nich informacji w większości nie można więc odnaleźć za pomocą wyszukiwarek internetowych. Wyjątkowo, ze względu na wartość merytoryczną i unikatowość, włączono tu kilka spisów w postaci plików tekstowych.

Źródła zebrane w niniejszym spisie są najczęściej sporządzane przez instytucje naukowe, dzięki czemu istnieje gwarancja poprawności i maksymalnie możliwej kompletności danych wyszukanych w tych bazach. Pomimo istnienia w Internecie ogromu źródeł obcojęzycznych o wysokim poziomie, w Polsce wciąż istnieje zapotrzebowanie na publikacje i informację w języku polskim, stąd od początku istnienia strony jej założeniem było skoncentrowanie się na coraz liczniej pojawiających się rodzimych bazach danych. Spis uwzględnia tylko te źródła, które są powszechnie dostępne. W miarę możliwości staramy się zamieszczać odnośniki do pojawiających się nowych baz, kasować informację o bazach zanikających oraz korygować zmiany dotyczące adresów stron już zarejestrowanych. W tym celu pracownik systematycznie przegląda zasoby Internetu pod kątem wyszukiwania

⁶ K. Bielawska: Bio-bibliograficzna baza Biblioteki Jagiellońskiej dotycząca Polaków XX i XXI wieku – historia i stan obecny, [w:] Działalność wydawnicza bibliotek w czasach konwergencji mediów: konferencja Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: materiały konferencyjne. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.

⁷ Biblioteka Jagiellońska, [dostęp: 02.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: http://www.bj.uj.edu.pl/var/bibliogr1_pl.php

informatorów oraz bibliograficznych i biograficznych baz danych. Po odnalezieniu interesujących pozycji redaguje odpowiednie opisy i umieszcza linki dla wyszukanych baz ze strony BJ. Po utworzeniu rekordu bibliograficznego, opracowaniu formalnym i rzeczowym w bazie NUKAT jest możliwy dostęp do baz z poziomu katalogu komputerowego.

Spis „Polskie zbiory pełnotekstowe”⁸ umożliwia dostęp do polskich bibliotek cyfrowych. Jest on ułożony wg kryteriów: zasięgu terytorialnego (projekty ogólnopolskie, projekty regionalne i poszczególnych bibliotek cyfrowych), formalnego (encyklopedie, druki ulotne) i rzeczowego (dziedziny wiedzy).

Realizacja kwerend i zamówień na kopie ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej

W Oddziale od początku realizowane są różne rodzaje kwerend: biblioteczne, bibliograficzne i rzeczowe, w różnych formach: bezpośrednich, telefonicznych, pisemnych, a od czasu wprowadzenia dla OIN konta do poczty elektronicznej także w formie e-mailów. Obecnie regułą jest, że bardziej skomplikowane kwerendy telefoniczne są przekierowywane na zapytania i odpowiedzi e-mailowe. Można w ten sposób bez ryzyka błędu przesłać więcej informacji, spis publikacji czy zamówione skany. Przez ostatnie 10 lat systematycznie wzrasta liczba zamówień na skany ze zbiorów BJ.

Powszechna dostępność do obecnych w sieci źródeł informacji przyczyniła się również do zmiany sposobu odpowiedzi na niektóre typy kwerend, np. gdy kwerenda dotyczy bibliografii, które można odszukać w Internecie, podajemy linki do strony i proponujemy zastosowanie odpowiedniej strategii wyszukiwawczej (hasła przedmiotowe, słowa kluczowe, operatory wyszukiwawcze), tak aby użytkownik mógł samodzielnie dostosować wyniki wyszukiwania do swoich potrzeb.

Działalność dydaktyczno-metodyczna

Od początku istnienia OIN pracownicy byli zaangażowani w prowadzenie różnego typu działalności dydaktycznej (wycieczki i pokazy, lekcje i konsultacje dotyczące informacji naukowej, bibliografii i nauki o książce, dla pracowników naukowych, studentów oraz innych grup użytkowników). Prowadzone są staże dla bibliotekarzy

⁸ Biblioteka Jagiellońska, [dostęp: 02.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: http://www.bj.uj.edu.pl/zb/pelnotek1_pl.php

z innych bibliotek, praktyki studenckie, szkolenia pracowników BJ. Również do prowadzenia tej działalności, oprócz form tradycyjnych, wykorzystywane są nowoczesne technologie. Szkolenia z poszczególnych zagadnień są zwykle wspomagane elektronicznymi prezentacjami przygotowanymi przez pracowników.

Zwiększenie ilości informacji naukowej dostępnej na nośnikach elektronicznych wytworzyło potrzebę doskonalenia umiejętności dotarcia do nich i wykorzystania ich. W BJ od marca 2005 r. z inicjatywy pracowników Oddziału prowadzony jest cykl wykładów pod nazwą „Ars Quaerendi”. Ukazuje on narzędzia i strategie wyszukiwania informacji bibliograficznej i rzeczowej w Internecie w ogóle oraz w poszczególnych katalogach elektronicznych UJ. Wykłady są prowadzone w trybie otwartym dla wszystkich chętnych. Stroną organizacyjną zajmują się pracownicy OINiK BJ i oni prowadzą większość wykładów, ale wykładającymi są również pracownicy innych oddziałów⁹. Oprócz wykładów i innych zorganizowanych form szkolenia prowadzimy stałe szkolenia indywidualne podyktowane potrzebami konkretnego użytkownika.

W 2009 r. bibliotekarka pracująca w Oddziale Informacji Barbara Bułat opracowała poradnik „Biblioteka Jagiellońska dla początkujących” jako kurs e-learningowy, w pełni wykorzystujący możliwości technologii cyfrowej. Poradnik dostarcza niezbędnej wiedzy ogólnej o funkcjonowaniu BJ, a także wiedzy szczegółowej dotyczącej zapisów do Biblioteki, szukania w katalogach, zamawiania wyszukanych pozycji, zasad korzystania z czytelni itp. Uzupełnieniem tekstu są liczne zdjęcia, mapki, zrzuty ekranowe oraz krótki film. Poradnik istnieje w dwóch wersjach: PEGAZ – dla studentów UJ i SMOK – przeznaczonej do udostępniania kursów otwartych, dostępnych nieodpłatnie dla wszystkich internautów¹⁰.

Działalność wydawnicza i informacyjna, promocja Biblioteki i jej zbiorów

Pracownicy Oddziału odpowiadają za redakcję ulotek informacyjnych o Bibliotece, instrukcji korzystania z różnych typów zbiorów, poradników, różnego rodzaju materiałów informacyjno-instruktażowych dotyczących posługiwania się informacją, tworzenia bibliografii, pisania prac naukowych. Przejście do pracy w środowisku Internetu skutkowało zmianami sposobów realizacji tych zadań. Oprócz redagowania

⁹ A. Prokop-Kacprzak: *Ars Quaerendi, czyli sztuka wyszukiwania informacji bez tajemnic*, [w:] B. Boryczka (red.): *E-learning – nowe aspekty: materiały z II ogólnopolskiej konferencji*, Warszawa 14-15 września 2010 r. Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2012.

¹⁰ B. Bułat, P. Kozera: *Poradnik e-learningowy „Biblioteka Jagiellońska dla początkujących”*, [w:] B. Boryczka (red.): *E-learning – nowe aspekty: materiały z II ogólnopolskiej konferencji*, Warszawa 14-15 września 2010 r. Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2012.

tradycyjnych informatorów przeznaczonych do druku należało uwzględnić formy elektroniczne. Na stronie WWW BJ zamieszczane są poradniki i instrukcje dotyczące korzystania z różnych czytelni i katalogów, sposobów zamawiania książek oraz inne pomoce metodyczne. Są one zwykle podane jako pliki dołączone do odpowiedniej podstrony¹¹.

Całkowicie nową działalnością, z którą musieli się zmierzyć pracownicy OIN, było współredagowanie strony internetowej BJ. Od początku istnienia strony do pracy nad jej kształtem, zawartością merytoryczną i aktualizacją informacji włączone były dwie bibliotekarki z OIN: Ewa Bąkowska i Barbara Bułat. W ciągu ostatnich lat zmieniały się znaczenie i rola strony internetowej Biblioteki. Założona w 1996 r., powstawała z myślą o dostarczaniu podstawowych informacji i zapewnieniu dostępu do katalogu elektronicznego. Obecnie przyjmuje postać kompleksowego serwisu internetowego zintegrowanego z portalem UJ. Strona pełni wiele funkcji: informacyjną, usługową, promocyjną oraz edukacyjną. Nie trzeba chyba dodawać, że w związku z tym praca nad jej kształtem jest coraz bardziej absorbująca. Dodatkowo od lutego 2012 r. pracownicy Oddziału prowadzą profil BJ na Facebooku¹². Obecność na portalu społecznościowym pozwala budować pozytywny wizerunek biblioteki, stwarza dodatkową możliwość przekazywania dotyczących jej informacji i daje okazję poznania opinii użytkowników.

BJ ma w swojej strukturze osobny dział zajmujący się organizacją wystaw. Pracownicy OIN współpracują z nim, np. opracowując bibliografię, ale również samodzielnie przygotowują liczne wystawy tematyczne i okolicznościowe oraz prowadzą wystawę nowości. Wystawy są sporządzane w zależności od potrzeby albo jako tylko tradycyjne w sali wystawowej, jaką dysponuje BJ, albo tradycyjnie w sali wystawowej i wirtualnie w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej (JBC), albo tylko w JBC. Do JBC przygotowaliśmy w ostatnich trzech latach trzy wystawy tematyczne: „Wizerunek Marii Skłodowskiej-Curie w prasie polskiej, lata: 1903-1939”, „Ewa Bąkowska, jaką znaliśmy, jakiej nie poznaliśmy...” (e-wystawa będąca zmodyfikowaną wersją ekspozycji prezentowanej w BJ w 2011 r.) oraz „Gloria victis. Jak obchodzono kolejne rocznice Powstania Styczniowego (1863-1864) – materiały ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej”.

¹¹ Poradnik omawiający sposoby przeszukiwania katalogu za pomocą haseł przedmiotowych języka KABA, [dostęp: 02.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: https://www.bj.uj.edu.pl/uj/gw_2012_2/html/default/pl/help_screens/hasla_przedmiot.html; Instrukcja korzystania z elektronicznej wersji Katalogu Podstawowego, [dostęp: 02.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.bj.uj.edu.pl/PKA/?scr=instrukcja>; Bibliometria: krótki poradnik, [dostęp: 02.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.bj.uj.edu.pl/>

¹² Sprawozdanie..., op.cit.

Na przykładzie OIN BJ widać, jak duży wpływ na usługi informacyjne w bibliotece miały nowe technologie. Nieliczne zadania pozostały w niezmienniej formie, większość uległa zmianom, a jednocześnie pojawiło się wiele całkowicie nowych. Dodatkowo możliwości szybkiej komunikacji i nawiązania łączności z praktycznie każdym miejscem na ziemi, jakie dają nowoczesne technologie, wpłynęły istotnie na sposób współpracy pomiędzy Biblioteką a innymi ośrodkami naukowymi. OIN BJ nie tylko współpracuje z poszczególnymi jednostkami UJ, lecz także z innymi ośrodkami naukowymi polskimi i zagranicznymi¹³.

Tabela 1

Realizacja podstawowych zadań OINiK BJ z wykorzystaniem różnych metod

Zadania do zrealizowania	Metody tradycyjne	Metody z użyciem nowych technologii
Dyżury w CzOINiK	tradycyjnie	komputerowa rejestracja czytelników; udzielanie informacji z wykorzystaniem źródeł elektronicznych
Organizacja warsztatu informacyjnego	tradycyjnie	opieka nad stanowiskami komputerowymi; zapewnienie dostępu do elektronicznych baz danych; prace związane z elektroniczną wersją Katalogu Podstawowego
Prace bibliograficzne i dokumentacyjne	tradycyjnie	tworzenie własnych baz danych; sporządzanie bibliografii; opracowanie baz danych w bazie NUKAT
Realizacja kwerend i zamówień na kopie ze zbiorów BJ	tradycyjnie	przesyłki elektroniczne/skany
Działalność dydaktyczno-metodyczna	tradycyjne szkolenia; wykłady	prezentacje elektroniczne; kurs e-learningowy
Działalność wydawnicza i informacyjna; promocja	przygotowanie informatorów o BJ; wystawy nowości; wystawy tematyczne	współredagowanie strony internetowej BJ; przygotowanie wystaw do JBC; redagowanie profilu BJ na facebooku

Źródło: Opracowanie własne.

¹³ B. Bułat: Współpraca Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie ze Slavic and East European Library Uniwersytetu Illinois w Urbana-Champaign w USA, [w:] M. Wojciechowska (red.): Współpraca bibliotek: na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym. Wydawnictwo Ateneum, Gdańsk 2011.

Historia i wspomnienia

Ilustracją problemów związanych z wprowadzaniem nowych technologii do OIN BJ niech będą wspomnienia pracowników, którzy wówczas pracowali w OIN.

Anna Sienkiewicz – kierownik OIN w latach 1982-2005 (obecnie na emeryturze): „Odchodząc na emeryturę z dniem 31 grudnia 2005 roku nie zdawałam sobie sprawy, że byłam najdłużej urzędującym kierownikiem OIN. Dwadzieścia trzy lata minęły niepostrzeżenie, może dlatego, że tyle się w ciągu nich działo. Mówi się banalnie, że ciężko żyć w ciekawych czasach. Istotnie, to były lata fundamentalnych zmian, rewolucji technicznej w informacji naukowej (komputeryzacja, Internet, telefony komórkowe), a w Bibliotece Jagiellońskiej – rozbudowa budynku i wprowadzenie do podstawowej działalności nowych technologii informatycznych. Było istotnie ciekawie, ale i bardzo ciężko... Do Oddziału Informacji BJ nowoczesność wkroczyła namacalnie we wrześniu 1991 roku wraz z komputerem typu IBM/PC/AT wyposażonym dodatkowo w kolorowy monitor o „podwyższonej rozdzielczości”, jak z dumą relacjonowałam w rocznym sprawozdaniu, a dodatkowo, w maju 1992 w czytnik CD-ROM i pierwszą bazę danych Humanities Index firmy Wilsondisc. Równocześnie wzbogaciliśmy się o elektroniczną maszynę do pisania z pamięcią umożliwiającą wielokrotne drukowanie raz napisanego tekstu. Radość była krótka, bo zaraz zaczęły się przysłowiowe «schody» z bardzo trudnym i nieekonomicznym samouctwem, jakiego od nas wymagano... W ramach wdrażania modułu VTLS – Circulation (udostępnianie) zawitał do naszego oddziału na kilka miesięcy (1994-1995) Remigiusz Sapa (dzisiaj pracownik naukowy Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ), miły, inteligentny i zdolny młody człowiek, któremu powierzono nowe stanowisko bibliotekarza systemowego w Oddziale Komputeryzacji przekształconym z dotychczasowej Pracowni API. Miejsce swoich wstępnych prac w OIN wybrał sam, wprowadził się z własnym wyposażeniem komputerowym. Byliśmy wówczas na etapie rozgryzania możliwości informacyjnych w sporym już zaczątku OPAC. Przyzwyczajeni przy tradycyjnych metodach do uzyskiwania informacji jak najbardziej pełnej na dany temat, z niepokojem obserwowaliśmy wybiórcze pod każdym względem stosowanie haseł przedmiotowych i mankamenty, jak by nie było, prymitywnego wyszukiwania przez swobodne «słowa kluczowe», w dodatku bez możliwości «maskowania» końcówek deklinacyjnych (język polski to nie angielski). Przy którejś z licznych wspólnych «sesji» testowania katalogu młody reprezentant nowoczesnego podejścia do informacji naukowej dał mi nauczkę: proszę Pani, tu chodzi o to, żeby znaleźć cokolwiek, a nie wszystko. Święte słowa,

sprawdzają się stale, toteż zapadły mi głęboko w pamięć jako najbardziej istotna różnica między tradycyjną i nowoczesną informacją naukową”¹⁴.

Krystyna Bielawska – pracownik OIN w latach 1976-2013 (obecnie na emeryturze): „Udogodnienia dostarczone przez nowe technologie to dla mnie przede wszystkim edytor tekstu. Pisanie długich tekstów nie na maszynie, gdzie każdy błąd trzeba było poprawiać, wymieniać źle zapisane kartki maszynowe, zaczynać od początku – była to ogromna strata czasu i nerwów. Komputeryzacja wprowadziła możliwość pisania długich tekstów, zapisywania ich, poprawiania, drukowania, tworzenia kopii, wysyłania, przechowywania... Ogromny krok milowy, nie mówiąc już o możliwości sprawdzania strony merytorycznej, przełączania się do Internetu i sprawdzania wiarygodności faktów, dat itp. Druga sprawa zupełnie nowa – możliwość błyskawicznego łączenia się z odbiorcą, czytelnikiem, kolegą, innym pracownikiem przez pisanie «maili». Jaka to ogromna oszczędność czasu! Wcześniej było wysyłanie listu uprzednio pisanego ręcznie lub na maszynie, pocztą, a załatwienie każdej sprawy wymagało nieraz długich rozmów telefonicznych. Komputeryzacja mnie osobiście zdopinguowała do pomysłu stworzenia naszej bazy biobibliograficznej. Zaprojektowanie sposobu zapisu danych, a potem szybkie ich ściąganie z dokumentów papierowych pozwoliło w ciągu kilku lat stworzyć bazę, z której można czerpać wiadomości poprzez poszczególne aspekty, dosłownie w kilka sekund można te dane wydrukować czy zapisać. Aby je wydobyć z dokumentów papierowych, trzeba znacznie więcej czasu, może nawet godzin i dni. Już nie mówię o szybkim sposobie kształcenia się na podstawie choćby strony domowej BJ, z której mogę się szybko dowiedzieć prawie wszystko o Bibliotece, wcześniej trzeba było więcej zachodu, rozmów, spotkań, konferencji i znowu duża oszczędność czasu! Dla mnie jest to ogromny cud techniki!”.

Barbara Bułat – pracownik OIN od 1991 r.: „Jeszcze jako pracownik OUD zostałam wciągnięta w nową sferę działalności OIN, jaką stawało się udostępnianie komputerowych baz danych. Na przełomie kwietnia i maja 1991 roku poznańska firma Stratus zorganizowała w BJ pokaz baz danych Silver Platter na CD-ROM-ach. Pokaz poprzedzony był szkoleniem w zakresie obsługi czytnika oraz wyszukiwania w bazach. Dzięki pani Sienkiewiczowej brałam udział w tym szkoleniu, otrzymując potwierdzający to certyfikat. [...] Częste były telefony od osób rozwiązujących krzyżówki czy biorących udział w konkursach. W okresie emitowania teleturnieju «Koło fortuny» dzwoniły osoby, które robiły test kwalifikujący do udziału w tym

¹⁴ A. Sienkiewicz: Wspomnienia z okazji 60-lecia Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów Biblioteki Jagiellońskiej (materiały w druku).

teleturnieju, zawierający pytania wymagające pewnej wiedzy. Wyszukawszy odpowiedź dla pierwszego dzwoniącego odnośnie któregoś pytania z testu, mogliśmy później szybko odpowiedzieć kolejnym telefonującym w tej samej sprawie. [...] Teraz takich telefonów prawie już nie ma. Pewnie dlatego, że krzyżówkowicze poszukiwane słowo wrzucają w Google czy inną wyszukiwarkę. [...] Kiedy w 1991 roku przyszedłem do OIN, w pracowni stał dumnie jeden komputer z kolorowym monitorem i drukarką – poczciwą igłową OKI, która służyła nam wiernie przez długie lata, praktycznie bezawaryjnie. W maju 1992 roku do komputera przyłączono czytnik CD-ROM. Jego pojawienie się wiązało się z zakupem przez BJ pierwszej elektronicznej bibliograficznej bazy danych Humanities Index firmy Wilson. W owych czasach bazy takie wydawane były na płytkach CD-ROM. Przestudiowaliśmy dokładnie User Manual, wypróbowaliśmy różne sposoby wyszukiwania. Treść User Manual przetłumaczyliśmy z angielskiego na polski, tworząc wcale zgrabną instrukcję. Korzystanie z bazy odbywało się w pracowni¹⁵. Czytelników, którzy chcieli wyszukiwać w bazie, wprowadzaliśmy do pracowni i krótko instruowaliśmy. [...] Komputera zaczęliśmy – niektórzy szybciej i z entuzjazmem, inni nieco wolniej i nie bez rezerwy – używać także do pisania kwerend, instrukcji, sprawozdań czy innych tekstów. W OIN mieliśmy edytor ChiWriter. [...] Później pojawił się bardziej zaawansowany WordPerfect. Ta kolejność była odbiciem kolejności, w jakiej edytory pojawiały się na polskim rynku komputerowym, z tym że oczywiście w BJ te programy pojawiały się później niż w sklepach. Z pisaniem i drukowaniem na komputerze, jak wiadomo, różnie bywa. Każdy edytor ma swoje tajemnice, każda drukarka – swoje fanaberie, czasem i nam zdarzało się nieźle uszarpać, zanim drukowany tekst uzyskał wreszcie zamierzony przez nas wygląd, numer pisma był wydrukowany w odpowiednim miejscu firmowego papieru, a wszystkie polskie znaki miały właściwą formę. Tadeusz Antos (pracownik OIN) mawiał wówczas żartobliwie tak: «Poszedłbym na Kleparz, kupiłbym gęś, wyrwałbym tej gęsi pióro i szybciej bym to pismo napisał niż wy na tym komputerze»¹⁶.

¹⁵ Było tak do marca 1994 r., kiedy po otrzymaniu dwóch kolejnych zestawów komputerowych jeden z nich mogliśmy wreszcie przeznaczyć dla czytelników Czytelnicy Bibliograficznej.

¹⁶ B. Bułat: Wspomnienia z okazji 60-lecia Oddziału Informacji Naukowej i Katalogów Biblioteki Jagiellońskiej (materiały w druku).

Podsumowanie

Nowe technologie były wyzwaniem zarówno dla czytelników, jak i bibliotekarzy. W pierwszych latach ich wprowadzania do OINiK BJ odegrały bardzo ważną rolę organizacyjną i edukacyjną. Opanowanie obsługi sprzętów, rozpoznanie formalnej struktury programów i baz danych poprzedzało korzystanie z ich zawartości merytorycznej. Obecnie została wypracowana forma współpracy z Oddziałem Komputeryzacji, określono podział kompetencji, tak że bibliotekarze mogą się skupić na pracy merytorycznej, a w problemach technicznych pomagają nam informatycy. Kolejki do komputerów z dostępem do Internetu to już przeszłość. Biblioteka, poza stanowiskami w czytelni OIN, ma stanowiska komputerowe z dostępem do sieci w innych czytelniach, a także bezprzewodowy dostęp do Internetu w sieci WI-FI BJ. Ponadto zmieniły się umiejętności, w związku z tym również oczekiwania użytkowników. Czytelnicy już w większości nie wymagają pomocy dotyczącej obsługi technicznej urządzeń, niektórzy często są sprawniejsi w korzystaniu z nowych technologii od nas, bibliotekarzy. Natomiast wobec zagrożenia, jakim jest nadmiar informacji (tzw. przeciążenie informacyjne, czyli informacyjna klęska urodzaju), niezastąpione są doświadczenie i umiejętności bibliotekarza, który pomoże w sprawnym wyszukaniu, selekcji i ocenie jakości informacji. Czytelnicy potrzebują edukacji rozwijającej umiejętności informacyjne, przedstawienia propozycji przyjęcia odpowiednich strategii poszukiwania informacji, współpracy przy przeszukiwaniu baz danych. Dodatkowo użytkownicy, często biegli w poruszaniu się po strefie wirtualnej, obeznani z siecią, stają bezradni wobec konieczności skorzystania z tradycyjnych źródeł, np. posługiwania się bibliografią drukowaną czy katalogami, ale po przybliżeniu im zasad korzystania wracają do nich często i chętnie. Ważnym elementem pracy w Oddziale jest ukazanie ciągłości źródeł informacji. W wielu sytuacjach bibliotekarz staje się tłumaczem informacji ze świata wirtualnego do realnego i odwrotnie. Jest odpowiedzialny za wykształcenie u czytelnika umiejętności przechodzenia od źródeł dostępnych w formie tradycyjnej do nowoczesnych, od elektronicznych do drukowanych. Są to umiejętności, które niezależnie od tempa rozwoju nowoczesnych technologii wciąż będą niezbędne do prowadzenia własnych poszukiwań i pracy naukowej. Możemy powiedzieć, że informacja naukowa w bibliotece jeszcze przez wiele lat będzie pełnić funkcję zwornika informacji na styku przestrzeni wirtualnej z rzeczywistością.